

Status i norsk rettspsykiatri

Kirsten Rasmussen

Nasjonal enhet for rettspsykiatrisk sakkyndighet og

Regionalt kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri i Midt-Norge, St. Olavs hospital

kirsten.rasmussen@ntnu.no

Karl Henrik Melle

Avdeling for sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri, St. Olavs hospital

Alfarnes sin gjengivelse av utfordringene i rettspsykiatrien er ikke tilstrekkelig nyansert.

Kirsten Rasmussen er medlem av Den rettsmedisinske kommisjon. Karl Henrik Melle er leder av kommisjonen.

Kommentar til

Alfarnes, S. A. (2026). Breiviksaken skapte lite endring i rettspsykiatrien. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 63(7), 474-476.

I sin kronikk i Psykologtidsskriftet argumenterte Svein Atle Alfarnes (2026) for at sakkyndig praksis i liten grad har endret seg etter 22. juli-saken. Vi takker Alfarnes for å sette søkelyset på utfordringene i sakkyndig praksis, men oppfatter at hans beskrivelse har svakheter og på flere punkter bør nyanseres. Vi ønsker å gi mer informasjon om nåværende praksis.

Alfarnes skriver: «Sakkyndige må vurdere utilregnelighet [...]». Det er feil og var også feil før lovendringen som kom 1. oktober 2020 (Forskrift om rettspsykiatriske undersøkelser og sakkyndige, 2020). Ikke på noe tidspunkt skulle eller skal den sakkyndige uttale seg om tilregnelighet. Vurdering av tilregnelighet har alltid vært rettens oppgave. Etter lovendringen er det også forskriftsfestet at «de sakkyndige ikke skal vurdere eller besvare rettslige spørsmål» (Forskrift om rettspsykiatriske undersøkelser og sakkyndige, 2020). Sakkyndige skal redegjøre for virkelighetsforståelse og funksjonsevne uten å ta stilling til rettslige vilkår. Hvis en sakkyndig uttaler seg om tilregnelighet, vil han/hun få en skarp merknad fra Den rettsmedisinske kommisjon (DRK).

Vi opplever videre at Alfarnes sin gjengivelse av sakkyndighetsutdanningen gir et uriktig bilde av kompetansen man opparbeider seg, der han omtaler det som et «kort ABC-kurs». Videreutdanning foregår etter forslagene fremsatt i Rognum-utvalgets innstilling (NOU 2001: 12) organisert etter ABC-modellen. Nivå A favnes av de respektive spesialitetene for rettspsykiatriens vedkommende innen psykiatri og psykologi – fortrinnsvis de kliniske subspecialiteter. B-kursene er felles for alle disipliner innen rettsmedisin. C-kursene er igjen spesielle for de ulike disipliner. Kompetanse på utredning, behandling og risikovurdering av lovbyggere er det sentrale i rettspsykiatrisk sakkyndighet.

Hvordan sakkyndige velges

I kjølvannet av 22. juli-saken fokuserte pressen mye på at enkelte sakkyndige ofte ble oppnevnt sammen og alltid virket å være enige, omtalt som parhestproblematikken. Det var også vanlig at enkelte påtalejurister alltid henvendte seg til de samme to sakkyndige.

Problematikken, som også Alfarnes omtaler, var noe av bakgrunnen for at Nasjonal enhet for rettspsykiatrisk sakkyndighet (NERS) ble etablert i 2018 og senere forskriftsfestet i 2020. Vi mener imidlertid at Alfarnes sitt argument om at opprettelsen av NERS ikke utgjør en vesentlig endring i selektering av sakkyndige, ikke gir et riktig bilde av situasjonen.

Etter NERS ble etablert, går alle henvendelser fra påtalemyndigheten til NERS via en rekvisisjon, der NERS vanligvis oppgir to navn på sakkyndige ved foreløpig undersøkelse og fire navn ved en full rettspsykiatrisk undersøkelse. I samråd med forsvarer velger påtalemyndigheten én av disse ved en foreløpig undersøkelse og vanligvis to av de fire oppgitte ved full undersøkelse. NERS har også oversikt over hvem som oppnevnes i stort sett alle saker, og har statistikk over hvor ofte sakkyndige oppnevnes sammen. Oversikten betyr at NERS kan gi tilbakemelding til det enkelte politidistrikt om parhestproblematikk oppstår.

Per fredag 3. juli 2026 var 233 sakkyndige registrert i NERS sitt system, og antallet sakkyndige psykologspesialister som avgir erklæring, har også økt betydelig. Samtidig kan det virke som kjente og tradisjonelt mye brukte sakkyndige oppnevnes hyppigere enn helt nye på listen, men så lenge påtalemyndighet og forsvarer kan velge, vil det kunne skje. Fra DRK sitt syn er det viktigst at sakkyndige som oppnevnes, har relevant kunnskap for å vurdere alvorligheten av tilstanden den siktede eventuelt kan ha.

NERS har hatt som policy å sette opp to leger og to psykologer som svar på rekvisisjoner. Inntrykket er at det nesten alltid velges en psykolog og en lege, fordi komplementær kompetanse øker muligheten for å fange opp tilstander en av profesjonene mangler kompetanse på. Den som ønsker en mer detaljert kunnskap om virksomheten til NERS, vises til fjorårets rapport i Psykologtidsskriftet (Dahl et al., 2025).

Vurderingene er allerede grundige

Alfarnes sitt alternativ med rettspsykiatriske klinikker lik Danmark for nærmere observasjon fremstår som en god idé som vi ikke er uenige i, men fremstillingen gir også her et uriktig bilde av dagens situasjon. Slik han fremstiller det, vil den viktigste fordelene være langvarig, grundig klinisk vurdering. I de alvorlige sakene er forskjellen mellom Norge, Sverige og Danmark antagelig allerede ganske liten. Ved de mest alvorlige lovbruddene både før og etter 22.-julisaken har stort sett alle lovbrøttere i Norge vært innlagt til tvungen observasjon på en regional sikkerhetsavdeling, eller fått gjennomført en tvungen observasjon i fengsel av personell fra den regionale sikkerhetsavdelingen, i tillegg til de rettsoppnevnte sakkyndige.

For øvrig finnes mye informasjon om rettspsykiatrisk praksis på nettsidene til Den rettsmedisinske kommisjon (Statens sivilrettsforvaltning, u.å.).

Referanser

Alfarnes, S. A. (2026). Breivik-saken skapte lite endring i rettspsykiatrien. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 63(7), 474–476. www.psykologtidsskriftet.no/artikkel/2026as07ae-Breivik-saken-skapte-lite-endring-i-rettspsykiatrien

- Forskrift om rettspsykiatriske undersøkelser og sakkyndige. (2020). (FOR-2020-09-30-1921). Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2020-09-30-1921>
- Dahl, H., Øverland, S. & Stenkløv, B. (2025). Status og utviklingstrekk i norsk rettspsykiatrisk sakkyndighet. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 62(4), 223-229. www.psykologtidsskriftet.no/artikkel/2025as03ae-Status-og-utviklingstrekk-i-norsk-rettspsykiatrisk-sakkyndighet
- Grøning, L. & Melle, K. H. (2022). Strafferettslig utilregnelighet: regelavklaring og rolleavklaring. *Jussens Venner*, 57, 399-441. <https://doi.org/10.18261/jv.57.5.1>
- NOU 2001: 12. (2001). *Rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker*. Justis- og beredskapsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2001-12/id377603/?ch=1>
- Sivilrettsforvaltningen. (2026). *Anbefalt utforming av rettspsykiatriske erklæringer*. <https://d71tvbqpyamo.cloudfront.net/5-Kommisjoner-og-råd/Den-rettsmedisinske-kommisjon/Anbefalt-utforming-av-rettspsykiatrisk-erklæring-juni-2026.pdf>
- Statens sivilrettsforvaltning. (u.å.). *Den rettsmedisinske kommisjon*. <https://www.sivilrett.no/drk>

